

LIBRIS

We know
books

© Editura EIKON
București, Str. Smochinului nr. 8, sector 1
cod poștal 014605, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DUR, ION

Lancea lui Dorifor : ruptură și continuitate / Ion Dur. - București :
Eikon, 2021
ISBN 978-606-49-0236-8

1

Coperta: Radu Stănese

Editor: Valentin Ajder

Ion Dur

Lancea lui Dorifor

– *ruptură și continuitate* –

E I K O N

București, 2021

Ion Dur – Studii universitare la București, Facultatea de Filosofie.

Doctorat în filosofie la Universitatea din București. Conducător științific de doctorat la Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar de Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, specializarea filosofie. A fost profesor (1992–2015) la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, decan (2005-2011) la Facultatea de Jurnalistică din aceeași instituție. A coordonat douăzeci de ani ca redactor-șef Revista *Sæculum* (serie nouă), iar acum e director de onoare și deputy manager. Membru al Uniunii Scriitorilor din România, cu șapte premii acordate de filiala din Sibiu. A obținut premiul Mircea Florian pentru filosofie al Academiei Române.

A publicat eseuri, cronici, studii și articole despre filosofie, literatură, estetică, critica literară, critica media în mai multe publicații culturale românești (*Revista de filosofie*, *Transilvania*, *Ramuri*, *Steaua*, *Viața Românească*, *Sæculum*, *Discobolul*, *Euphorion*, *Euresis*, *Revue romaine de science sociale* ș.a.); colaborare la Radiodifuziunea Română, la televiziunea publică și privată; participant și organizator la/de simpozioane naționale și internaționale.

Este autorul cărților: *Exerciții de recunoaștere* (Scrisul Românesc, 1992); *Noica – între dandysm și mitul școlii* (Eminescu, 1994); *De la Eminescu la Cioran* (Scrisul Românesc, 1996); *Noica – Portretul gazetarului la tinerete* (*Sæculum*, 1999); *Hirtia de turnesol. Emil Cioran – inedit* (*Sæculum*, 2000); *Cariatide* (Psihomedica, 2007); *Noica. Vămile gazetăriei* (Institutul European, 2009); *Maculatorul cu spirală* (ULBS, 2010); *Ciorne și zile* (ULBS, 2012); *Cel de-al treilea sens* (Institutul European, 2014); *Cioran. Conform cu originalul* (Tritonic, 2016); *Critica judecății de gust* (Eikon, 2017); *Jurnal domestic. Însemnările unui in-formator* (Cartea Românească, 2018); *Cioran – A Dionysian with the voluptuousness of doubt* (Vernon Press, 2019); *Horia Stamatu – the publicist. Post-restaurant* (Lambert Academic Publishing, 2020); *Post-restaurant. „Cazul” gînditorului Vasile Băncilă* (Muzeul Literaturii Române, 2020); *Publicistul Horia Stamatu între exces politic și echilibru spiritual* (Limes, 2020); *Constantin Noica. De la gazetărie la gîndirea speculativă* (Pro Universitaria, 2020).

A tradus volumele: Hannah Arendt, *Originile totalitarismului* (Humanitas, 1994, în colaborare cu Mircea Ivănescu); Hannah Arendt, *Crizele republicii* (Humanitas, 1999, în colaborare cu D.-I. Cenușer).

CUPRINS

<i>Notificare</i>	9
I. RUPTURĂ ȘI CONTINUITATE	11
Alexandru Surdu – urmaș metafizic (in)fidel al lui Noica?	13
Titu Maiorescu și posteritatea lui mereu contemporană.....	58
D.D. Roșca – un polemist ocazional.....	83
Gabriel Liiceanu și discursul hermafrodit al filosofiei.....	116
Între diagnozele culturii românești și po(i)eticul necanonic	122
Pentru o dedoxificare post-postmodernă	
– <i>film și filosofie (politică)</i> –	165
Un secol de filosofie în limba română	189
II. CUM IUBESC FILOSOFII	199
Correspondența lui Cioran între erotic și livresc.....	201
Hannah Arendt și Martin Heidegger loviți de <i>daimon</i>	237
Nae Ionescu – soț sau partener?.....	284
III. „M-ATÎRN DE TINE, POEZIE”	299
Artă orfică și orfism politic	301
O poetă care circulă cu bilet.....	318
Versuri după un „pergament himeric”	324
„Unde-ți este biruința, moarte?”	330
IV. ÎN MIJLOCUL LUCRURILOR	341
Comunicare în agora.....	343
Publicist cu vizieră de poet.....	349
Trei racursiuri.....	357
Revista <i>Sæculum</i> la un sfert de secol.....	371
Klaus Iohannis – ieșirea României din minorat?!.....	383
România suferă de leucemie politică.....	389

Notificare

Istoria spiritului critic este o serie neîntreruptă de rupturi, de discontinuități, dar prin al căror dedesubt se conturează un mers și o lucrare neîntreruptă a dreptății axiologice. O permanentă activare a judecății de valoare care amestecă în mecanismul său selector criteriile evaluării, exigențele spiritului timpului, moda și, nu în ultimul rînd, canonul zilei.

Lectura pe care criticul o face variilor autori, mai cu seamă celor ce cunosc posteritatea, este o încercare de verificare a contemporaneității ideilor și expresivității operei lor, un fel de *up date* axiologic. Criticul ne apare astfel ca un fel de *dorifor*, un soldat în corpul de gardă nu al vechilor regi perși, ci în landul valoric al unei culturi majore. Este personajul care, cu lancea lui bine ascuțită în mîină, străjuiește intrarea într-un Olimp al valorilor autentice, lăsînd să treacă pragul doar cei ce merită, cei ce deja trăiesc, prin creația lor, un fel de „posteritate contemporană” (Monica Lovinescu). Ne îndepărtăm astfel de ipostaza de majordom sau de cenzor, atribuții cu care unii au investit oficiul criticului.

Se bucură de acest privilegiu lectura pe care am făcut-o în opul de față unor gînditori precum Titu Maiorescu, D.D. Roșca, Alexandru Surdu, Gabriel Liiceanu ș.a., interpretările noastre vrînd să dezlege soluția relației dintre ruptura (sau tăietura) și continuitatea ideatică din construcțiile textuale ridicate de acești autori.

La alte personaje, cum ar fi Martin Heidegger, Hannah Arendt, Elena-Margareta Ionescu (soția filosofului Nae Ionescu) sau Cioran, ne-a interesat nu atît opera cît corespondența lor, căci, după cîte se pare, cea din urmă ne înfățișează autorul într-o lumină mai

autentică, și anume, ca un personaj care și-a lăsat pentru un timp masca la garderobă și se plimbă printre noi așa cum apare în viața cea de toate zilele și cea de toate nopțile. Am vrut să vedem pe viul epistolar cum iubesc cu adevărat filosofii, dacă sînt, episodice, niște „vînători de fuste”, sau, dimpotrivă, dacă nu cumva sînt loviți de *daimonul iubirii*.

Am citit totodată cu interes axiologic cîțiva poeți de azi care s-au atîrnat de poezie („*M-atîrn de tine, Poezie,/ Ca un copil de poala mumii,/ Să trec cu tine puntea humii/ Spre insula de veșnicie/ La capătul de dincolo al lumii.*” – Al. Philippide), ale căror versuri sînt mai mult sau mai puțin congruente cu paradigma zilei, motiv pentru care sînt greu de revendicat de la o anume orientare lirică. Poeți care nu trebuie numărați (numărul lor crescînd în progresie geometrică), ci cîntăriți, o logică oarecum congruentă cu grila cu care judeca valoarea unei creații *Candide* al lui Voltaire.

Ultima parte a cărții, *În mijlocul lucrurilor*, depășește emoția estetică și cantonează într-o arie problematică pragmatică, acolo unde există *omul plural*: insul care vrea să știe cum se comunică în agora, liderul de opinie din supermarketul de știri numit media, omul devenit duplicitar în dragoste, dar și personalitatea căreia i se încredințează o vreme, ca Președinte, destinul unei țări.

Sibiu, decembrie 2020

I.D.

I

RUPTURĂ ȘI CONTINUITATE

ALEXANDRU SURDU - urmaș metafizic (in)fidel al lui Noica?

I. Problema Transcendenței

Cadre de pornire. De peste trei decenii, filosoful Constantin Noica stă cu mâna întinsă pentru ca un alt gânditor român să-i preia ștafeta. Gabriel Liiceanu s-a certat mai demult cu filosofia și a trecut la un discurs hermafrodit, filosofînd asupra literaturii și literaturizînd filosofia, Andrei Pleșu își vede de drumul exegezelor sale și al comentariilor *in medias res*, Sorin Vieru a plecat în cea mai bună dintre lumile posibile. Și cam atît! Ceilalți presupuși noicieni de genul lui Andrei Cornea rămîn undeva la peluză și privesc neputincioși, nostalgici și cîrtitori lupta din spațiul presupus aseptice al coridei filosofiei românești.

La vîrsta patriarhală de 82 de ani, Alexandru Surdu (1938-2020) a fost singurul filosof și logician care era foarte aproape de împlinirea unui eveniment: să se (re)întîlnească în spirit cu Noica, dar să se și despartă de el prin proiectul pe care l-a numit *filosofie pentadică*. Din această pentalogie filosofică au apărut pînă acum patru volume, iar dacă timpul mai aștepta puțin, venea și ultimul op cu cheia de boltă pentru arhitectura „sistemului”. Nu e însă exclus ca gânditorul să fi lăsat în sertare ceva manuscrite din cel de-al cincilea volum. Oricum, 80% din construcție o avem și pe o atare bază, sîntem siguri, se vor face de-acum încolo nu doar

judecăți de valoare constatative, ci și prognoze legate de locul lăsat oarecum gol.

*
* * *

Dacă luăm în seamă creația filosofică, mai exact spus: pe creatorul de filosofie, posteritatea acestuia poate însemna comentarea scrierilor/ operei sale, dar și continuarea acelei creații de către un discipol, cu tot ceea ce presupune istoria și spiritul unui anume spațiu cultural. În fond, istoria filosofiei – explicată și înțeleasă pînă azi prin varii grile hermeneutice – nu este altceva decît, simplificînd poate nepermis procesul ei, ruptură, întrerupere cu un autor sau altul și continuare prin sporul cognitiv și viziunea pe care le impun, valoric vorbind, creațiile nou ivite.

Nu vom invoca aici modurile atît de diferite – în mediul metafizic românesc – de a interpreta chipul sub care ni se înfățișează istoria filosofiei. Vom aminti însă atitudinea originală formulată de Noica în *Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*. O astfel de receptare ne-a venit în minte ori de cîte ori a fost vorba de moștenirea lăsată de Noica, dar și de continuarea prin discipoli a istoriei cugetării românești. Și tot de atîtea ori am spus, în deceniile care au trecut de la moartea filosofului de la Păltiniș, că – în ciuda unor urmași formați printr-un scenariu paideic unic în cultura română – posteritatea sa a fost, pînă acum, mai degrabă una *bibliografică* decît de altă natură.

Dar continuitatea sau discontinuitatea se pare că lucrează independent de voința sau dorința noastră, întreruperile sau rupturile provoacă, parcă *ex abrupto*, înlănțuirea dintre ceea ce a fost și ceea ce duce lucrarea spiritului filosofic mai departe. În cazul lui Noica, cel ce încearcă să preia, nu doar simbolic, ștafeta din mîna pare să fie Alexandru Surdu, un urmaș metafizic poate nu atît de vizibil în deceniul nouă al veacului trecut dacă ne raportăm la figurile dintr-un știut portret de familie, nume situate pe circumferința

primului cerc concentric față de maestru. Iată ce mărturisea filosoful: „S-ar putea spune că, urmîndu-l pe Constantin Noica, n-am făcut decît să căutăm ceea ce găsisem deja, adică exemple ilustrative ale unor idei preconceptuate”¹.

Filosofie pentadică. Construcția pe care a proiectat-o Alexandru Surdu, începînd cu un prim volum apărut cu peste un deceniu în urmă², este aceea a filosofiei pentadice, adică a unui puls cugetativ în cinci timpi care să producă „un sistem categorial-filosofic de tip dialectico-speculativ”, deosebit sub multe aspecte de celelalte sisteme filosofice; „Pentada, afirmă Surdu, este numărul de aur al dreptei filosofării” (v. pp. 15, 9). Autorul a mai tipărit după aceea alte trei op-uri: *Teoria Subsistenței* (2012), cu o prefață din 2007, *Existența nemijlocită* (2014, ambele în colaborare cu Ed. Ardealul) și *Teoria ființei*, ultima dintre ele poate cea mai importantă „piatră de poticnire” a filosofiei lui Surdu³, după care urma discursul de încheiere a sistemului filosofic, cel despre *realitate* (nu e exclus ca filosoful să fi lăsat în acest sens ceva manuscrise în sertarele chiliei sale).

Ne aflăm în fața construirii unui templu care va ascunde în el un sanctuar (un popor fără filosofie, credea Hegel, este ca un templu fără sanctuar), un „construct filosofic impresionant prin dimensiunea, erudiția, forța, structura și capacitatea sa de previziune”⁴. Așa cum vom vedea într-un comentariu ulterior, aici se petrece o detașare radicală de viziunea lui Noica asupra ființei⁵:

¹ Alexandru Surdu, *Teoria Subsistenței*, Tîrgu Mureș: Ed. Ardealul, 2012, p. 11.

² Alexandru Surdu, *Problema Transcendenței*, 2007, ediție reluată în tandem cu Ed. Herald (2012), București: Ed. Academiei Române; vom trimite la ultima ediție cu indicarea paginii în paranteză.

³ Alexandru Surdu, *Teoria ființei*, București: Ed. Academiei Române, 2020.

⁴ Horia Dulvac, „Un nou sistem categorial filosofic”, *Filosofia ca sărbătoare*, Alexandru Surdu la 80 de ani, București: Ed. Academiei Române, 2018, p. 73.

⁵ O parte din reflecțiile lui Alexandru Surdu asupra filosofiei noiciene se află în opul *Comentarii la rostirea filosofică*, Brașov: Ed. Kron-Art, 2009.

„Aceasta înseamnă că, deși Teoria Ființei nu este o «logică» (respectiv, trei logici: a Intellectului, a Rațiunii și a Speculațiunii), ci o expunere a formelor noetice, urmărindu-se referința lor ontică, geneza lor psihică, formele de exprimare și semnificația lor gno-seologică, adică legăturile lor cu Ființa și raportarea Acesteia la Existența Nemijlocită, n-am pierdut din vedere nici semnificația clasico-aristotelică de organon, de instrument al fiecărui tip de forme noetice, nu numai pentru investigarea Existenței Nemijlocite a cărei precedentă este incontestabilă, ci și pentru ridicarea «pilonilor» de susținere a Realității (a Frumosului, Adevărului, Binelui, Dreptății și Libertății). Și anume, prin markerii creativității intelectivă a modelării proiective, a inventivității raționale (*inventio medii*) și a constructivității științifice conceptuale, dar și a reproducerii catoptronice, speculativ «constructive» de societăți, de lumi și chiar de universuri”¹.

Din varii motive, Alexandru Surdu a întârziat cu redactarea propriului sistem filosofic, în originalitatea căruia credea ireversibil:

„*Filosofia Pentadică* este primul sistem categorial-filosofic în care se face o expunere completă a Ființei raportată la cele 3 facultăți de bază ale gândirii, plus cele două facultăți hibride. Platonic vorbind, aici apare pentru prima dată „Ființa Totală” (*pantelos on*, despre care vorbea Platon). Ceea ce s-a realizat cu mult efort, neexistând în prealabil nicio expunere a Intellectului, nici a Speculațiunii, nici ca atare, nici din perspectiva Ființei, adică a «substratului» pe care îl modelează formele noetice ale Intellectului, pe care îl reflectă Rațiunea și pe care îl reproduce catoptronic Speculațiunea”².

Alexandru Surdu nu edifică un sistem filosofic în înțelesul clasic al sintagmei, el nu vrea să reitereze vreo gândire de sistem, ci construiește un sistem categorial-filosofic, unul care cartografiază

probleme, definește și delimitează categorii filosofice printr-o metodă dialectico-speculativă¹.

Viziunea lui Alexandru Surdu de trecere de la dialectica binară, triadică (Hegel) sau tetradică (Noica) la cea pentadică este deconstruită nu doar în sfera filosofiei, ci – pentru a-i ilustra caracterul funcțional – este extinsă și la nivelul artei, al medicinei, al sculpturii și picturii, chiar al corpului uman. Printr-un atare excurs în mare parte tehnic și logicizant, pe alocuri chiar scolastic, filosoful și logicianul nu fac altceva decât să dovedească faptul că „arta ocupă un loc privilegiat în cadrul realității, că domeniul ei nu este numai prioritar, ci, în calitate de element prim al realității pentadice, constituie, în același timp, *unitatea fenomenologică, concretă a întregii realități*”².

Este o inițiativă nouă de reconstrucție modernă în filosofie și logică, „îndeosebi în problema epistemologică și în cea axiologică, în înțelegerea căreia distincția dintre «existență» și «ființă», precum și locul «Existenței nemijlocite» este hotărâtoare”³, delimitarea dintre Ființă și Existență fiind stabilită la nivelul categoriilor și mai cu seamă al supercategoriilor.

Vom vedea altă dată cum întreprinde filosoful hermeneutica registrelor ființei: „intellectul și cumestele (*posession*)”, „rațiunea și ceestele (*esentia*)” și „speculațiunea și deceestele sau *temeiul*”.

¹ Cum observa N. Hartmann, „vremea sistemelor filosofice a trecut... Gândirea sistematică din zilele noastre urmează o altă cale. Ea nu mai este *gîndire de sistem*, ci mai degrabă *gîndire de probleme*. Aceasta din urmă nu este însă nesistematică, ci urmărește ea însăși o privire sinoptică. Scopul trebuie să fie prezent totdeauna ca sistem; numai că ea nu-l consideră dinainte ca sistem, ci vrea să se lase condusă la sistem” (1955) – *apud* Alexandru Boboc, „Idea de supercategorie în filosofia pentadică”, *Categorie și sistem al categoriilor*, București: Ed. Academiei Române, 2017, p. 159.

² Alexandru Surdu, *Pentamorfoza artei*, Ediția a II-a, neschimbată, București: Ed. Academiei Române, 2018, p. 248.

³ cf. Alexandru Boboc, *op. cit.*, p. 181.

¹ Alexandru Surdu, *op. cit.*, pp. 414-415.

² *Ibidem*.

Oricum, calea lui Alexandru Surdu către adevărul *speculativ* este similară cu drumurile pe care le croiesc tăietorii de lemne în pădure, unde își fac loc în desișul acesteia prin cărări care duc nicăieri, cum observa metaforic M. Heidegger. Hegelian vorbind, adevărul speculativ – de care Noica nu prea s-a interesat – este „capătul drumului cu drum cu tot, cu adaosul că drumul nu se face singur, cum îi plăcea lui Hegel, ci îl face omul, întrucât el nici nu este altceva decât propriul său drum. Pe drumul acesta, după puterile sale și ale semenilor săi, să meargă pe urmele Divinității”¹.

*
* * *

Acum ne interesează primul volum din filosofia pentadică, unde filosoful formulează și abordează problema Transcendenței. Cu o introducere pe vreo optzeci de pagini, cum numai la Hegel am întâlnit o atare extensie a prolegomenelor, autorul sintetizează ceea ce l-a determinat să-și încordeze spiritul: teama că filosofia – dizolvată parcă „în apele corozive ale scientismului” (p. 5) din secolul XX – va muri pentru a nu știu cîta oară, fără să fie și ultima dată. Logica însăși a trecut prin aventuri similare cînd, pasionați de logică, matematicienii au sfîrșit în livingul filosofiei, după ce au simțit pe viu o criză a propriilor fundamente.

În introducere sînt abordate rînd pe rînd carențele filosofiei disciplinare, filosofia categorial-sistematică, sînt făcute considerații metodologice, se discută despre facultățile gîndirii, aspecte ontice și logico-lingvistice, problema începutului în filosofia sistematică, pentru ca apoi să fie evidențiată structura sistemului categorial-filosofic și caracterul deschis al filosofiei pentadice.

Aparent nonconformist, Alexandru Surdu este totuși un spirit conservator în ceea ce privește sistemele categorial-filosofice.

¹ Alexandru Surdu, „Despre adevărul speculativ” (2013), *Filosofia ca sărbătoare*, Alexandru Surdu la 80 de ani, ed. cit., p. 612.

Poate e inutil să amintim că orice filosofie presupune – dacă e vorba de una nu atît sistemică, în canonul tradițional, cît de una sistematică – un ansamblu de categorii filosofice. Fără a fi vetust, sistemul filosofic este, pentru Surdu, o opțiune actuală, iar eșecurile întîmpinate de unele sisteme filosofice sînt și de natură lingvistică. Autorul repune în dezbatere un anume mod de a filosofa, unul care nu poate renunța la binomul sistem-metodă și nici la un mai vechi „du-te-vino» metodologic” numit *dialectică*, un termen discutabil însă, căci a fost cumva supralicitat prin extinderea lui de la domeniul propriu al vorbirii (*dia-legein*), la sferile subiectice și superlectice (altfel spus: la antitetică și antiologie).

Edificiul pe care-l va înălța, în cele din urmă, Alexandru Surdu nu poate evita de pe acum chestiunea începutului și a sfîrșitului, Alfa și Omega, toposuri care țin de domeniul tradițional al transcendenței. Transcendența ca atare reprezintă o vulnerabilitate a discursului filosofic, pentru că unii dintre cei ce au clamat moartea filosofiei au invocat mai întîi pe cea a lui Dumnezeu (*Dumnezeu a murit* îndeosebi pentru sistemele totalitare, pentru ca, după Auschwitz, să se reproșeze că este tăcut și pasiv, iar odată cu fundamentalismul, se spune că Dumnezeu își ia revanșa).

Prin urmare, Alexandru Surdu vrea să edifice un sistem filosofic valid, unul care, deodată, să rupă și să continue spiritul sistemului filosofic în general și pe cel metafizic noician în particular (vorbim aici de o continuitate implicită, dată de filonul cugetării românești). Năzuința celor ce vor să meargă în răspar în mod ostentativ este deșartă. Iar încercarea de a efașa religiozitatea imanentă a ființei umane e sortită, și ea, exclusiv eșecului. O afirmă categoric și Surdu în comuniune cu – sau cuminecîndu-se din – o mai veche judecată a lui Mircea Eliade: „*Homo faber* se dovedește a fi același cu *homo religiosus*, după cum adesea au fost identificați misticul și speculativul. Nu este de mirare că, astăzi, teologiei mistice obișnuite, ca și în trecut de altfel, i se alătură o teologie *intelectivă*, una *rațională* și *alta speculativă*” (pp. 7-8).